

HARAKATLAR STRATEGIYASI
2017-2021

II ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ўзбекистон Республикаси ҳаракатлар
стратегияси: макроиқтисодий
барқарорлик, инвестицион фаоллик ва
инновацион ривожланиш истиқболлари

**Илмий маъруза ва мақолалар
тўплами**

II ШУЎБА

2019 йил 27-28 май

ahvoli, tizimdagi istiqboli vazifalar ijrosiga bag'ishlangan yig'ilish ma'ruzasi. Toshkent, 2019 yil 25 yanvar.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 iyundagi PQ-3107-sonli "Neft-gaz sohasining boshqaruv tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.

3. Ergashxodjaeva SH.D. Xalqaro raqobat. O'quv qo'llanma. T.: TDIU, 2013 y. 252 bet.

4. Портер М. Конкуренция. : Пер. с англ. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2005.-608 стр.

5. Н.С. Носова Конкурентная стратегия компании или маркетинговые методы конкурентной борьбы / М.: Издательско – торговая корпорация «Дашков и КО» Саратов 2010.-256 с.

6. Мазилкина Э.И., Паничкина Т.Г. Управление конкурентоспособностью. Учебное пособие – «Omega-L», 2009. – 325 с.

7. Качалина Л.Н. Конкурентоспособный менеджмент – М.: издательство Eksmo, 2009.

Иқтисодий рақобатбардошлигини оширишда инновацион фаолиятни солиқлар орқали рағбатлантириш масалалари

Абдуллаев Дилмурод Алияр ўғли¹

¹ТДИУ – мустақил тадқиқотчиси, e-mail: d.abdullayev@tsue.uz

Бугунги кунда дунё бўйлаб рақобат тобора кучайиб бораётгани, жаҳон бозори конъюнктураси кескин ўзгараётганлиги, ишлаб чиқариш суръатларининг пасайиши жаҳондаги кўпчилик давлатларнинг иқтисодий ривожланишига салбий таъсир кўрсатаётган бир шароитда мамлакатимизда макроиқтисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва иқтисодий ўсишнинг юқори суръатларини сақлаб қолиш, давлат бюджет ижросини профицит билан бажарилишини таъминлаш учун жаҳон бозоридаги юқори даражадаги рақобатга дош бера олиш ва иқтисодий рақобатбардошлигини таъминлаш долзарб масалалардан биридир. Шу боис, 2017-2021 йилларда мамлакатимизни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича қабул қилинган Ҳаракатлар стратегиясининг иқтисодий ривожлантириш ва либераллаштириш йўналишида таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодийнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобига унинг рақобатбардошлигини ошириш вазифаси белгилаб берилган[1].

Миллий иқтисодий рақобатбардошлигини оширишда корхоналар фойдасидан олинadиган солиқ яъни фойда солиғи муҳим аҳамият касб этади. Корпоратив фойда солиғи ички саноатда ушбу мамлакат ичида жойлашган ишлаб чиқариш фаолияти самарадорлиги билан белгиланadиган рақобатбардошликка таъсир қилади ҳамда корпоратив фойда солиғининг рақобатбардошликка таъсири фойданинг юқорилигига боғлиқ бўлади[2].

Бундан кўриниб турибдики, корхоналар фойдасидан олинадиган фойда солиғи ставкаларининг паст бўлиши иқтисодиётнинг рақобатбардошлигига ижобий таъсир қилади. Шу сабабли бугунги кунда фойда солиғи ставкаларини пасайтириш ҳамда ҳисоблаб чиқаришни соддалаштириш бўйича кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 26 июндаги фармонида[3] асосан Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси қабул қилинди. Мазкур концепцияга мувофиқ 2019 йил 1 январдан бошлаб фойда солиғи ставкалари пасайтирилди. Шунингдек, корхоналар фойдасини солиққа тортиш тартиби соддалаштирилди. Жумладан, мобил алоқа хизматларини кўрсатадиган юридик шахслар учун фойда солиғи ставкаси 2018 йилда рентабеллик даражаси бўйича солиқ солинарди, 2019 йилда эса фойда солиғининг ягона ставкаси белгиланди. Қолаверса, фойда солиғини ҳисоблаб чиқаришни соддалаштириш 2019 йилдан цемент (клинкер) ва полиэтилен гранулалар ишлаб чиқаришни амалга оширувчи юридик шахслар учун қўшимча фойда солиғи бекор қилиниб, фойда солиғининг 20 фоизли ставкаси белгиланди.

1-жадвал

Юридик шахслардан олинадиган фойда солиғи ставкалари ўзгариши таҳлили

№	Фойда солиғини тўловчилар таркиби	Солиқ ставкалари, солиқ солинадиган базага нисбатан % да		Ўзгариши (+;-)
		2018 й	2019 й	
1	Юридик шахслар	14	12	-2
2	Тижорат банклари	22	20	-2
3	Мобил алоқа хизматларини кўрсатадиган юридик шахслар	38.7*	20	-19
4	цемент (клинкер) ишлаб чиқаришни амалга оширувчилар	32**	20	-12
5	полиэтилен гранулалар ишлаб чиқаришни амалга оширувчилар	32**	20	-12
6	дивидендлар ва фоизлар тарзида тўланадиган даромадлар	10	5	-5

Изоҳ: * Рентабеллик даражаси 75 фоиз бўлган мобил алоқа компаниялари олинган.

** 2018 йилда амалда бўлган фойда солиғи ва қўшимча фойда солиғи ставкасининг ўртачаси олинган.

Юқоридаги жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, фойда солиғи ставкаси 2019 йилда 2018 йилга нисбатан юридик шахслар ва тижорат банклари учун 2 фоизга, дивиденд ва фоиз кўранишидаги даромадлар учун 5 фоизга пасайтирилган. Фойда солиғини ставкаси пасайтирилганлиги ҳамда ҳисоблаб чиқариш соддалаштирилганлиги мамлакатимиз иқтисодиёти рақобатбардошлиги ошиши учун хизмат қилади.

Бугунги кунда мамлакатимиз иқтисодиётининг рақобатбардошлигини оширишнинг асосий йўналишларидан бири инновацион фаолиятни ривожлантириш ҳисобланади. Чунки, дунё бўйича давом этаётган кескин рақобатлашиш жараёнида инновацион фаолиятни ривожлантирган давлатгина рақобатга дош бера олади. Илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари инновацион фаолиятнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Шу сабабли, илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун харажатларга маблағларни йўналтириш инновацион фаолиятни ривожлантиришга олиб келади. Айни пайтда кўпчилик мамлакатларнинг хусусий бизнес томонидан илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмаларига инвестиция киритилишини рағбатлантиришнинг асосий сабабларидан бири миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини ошириш ҳисобланади[4]. Солиқ имтиёзлари корхоналарнинг инновацион фаолиятини рағбатлантиришнинг самарали воситаларидан бири ҳисобланади. Илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун тақдим этилган солиқ имтиёзлари таркибиди фойда солиғи бўйича берилган имтиёзлар муҳим аҳамиятга эга[5].

Фикримизча, корхоналарнинг инновацион фаолиятини ривожлантиришда фойда солиғи етарли даражада рағбатлантирмапти. Чунки, амалдаги солиқ қонунчилигида фойда солиғи бўйича корхоналарнинг инновацион фаолиятини рағбатлантиришга қаратилган доимий тусдаги солиқ имтиёзлари мавжуд эмас.

Ҳозирда дунёнинг ривожланган мамлакатларида фойда солиғи бўйича корхоналарнинг инновацион фаолиятини рағбатлантиришга қаратилган кўплаб имтиёзлар берилган. Жумладан, Хитойда илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун харажатлар фойда солиғини ҳисоблаб чиқаришда 100 % чегирилади. Хитой ҳукумати илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари корхоналарига илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари харажатлари 150 % миқдорида кичик тадбиркорлик субъектларига 175 % миқдорида чегириш ҳуқуқини берган. Қўшимча чегирмалар бўйича зарарлар кейинги беш йил давомида ҳисобдан чиқарилади. Шунингдек айрим статусдаги корхоналарга алоҳида фойда солиғидан имтиёз берилган. Жумладан, илғор технологиялар билан хизмат кўрсатувчи корхоналар ва юқори янги технологиялар корхоналари статусига эга бўлган корхоналарга фойда солиғи ставкасини 25 % дан 15 % пасайтириш тарзидаги имтиёз берилади. Илғор технологиялар билан хизмат кўрсатувчи корхоналарга трейнинг харжатларининг 8 % миқдорида чегирма берилади.

АҚШда илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун харажатларни фойда солиғидан 100 фоиз чегириш ҳуқуқи берилган. Қўшимчасига, федерал даражада ҳисоблаб чиқаришнинг иккита варианты бўйича солиқ кредити шаклида солиқ имтиёзи берилган. Солиқ кредитининг 20 фоиз ставкаси танланса илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун харажатларни кўпроқ миқдорда чегириш имкони мавжуд бўлади. Аммо, комплекс ҳисоб-китоб қилишда тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун харажатлари чегирмалари билан боғлиқ

ҳолда ҳисоблаб чиқарилади, бунда солиқ кредити фақатгина ҳисобланган мазкур харажатларнинг 6,5 фоиз миқдорига таъсир қилади. Солиқ кредитининг 14 фоиз ставкаси танланса ўтган уч йилда ўртача илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун қилинган харажатларнинг 50 фоизигача мазкур харажатлар сифатида талаб қилиш мумкин бўлади. Шунингдек, солиқ мажбуриятини ҳисоблаб чиқаришда солиқ кредити ҳисобланган илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун қилинган харажатларининг кўпи билан 9,1 фоизигача таъсир қилади.

АҚШда илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларида қўлланиладиган (хизмат муддати 5 йилдан 10 йилгача бўлган) ускуна ва қурилмалар учун амортизация нормаси беш йил қилиб белгиланган. Бундан ташқари, амортизация муддати беш йил бўлган асосий воситалар қийматини дастлабки икки йилда 64% гача амортизация қилишга рухсат берилади.

Францияда жорий йилда илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун қилинган харажатлар тўлиқ чегирилади. Қўшимча тарзда, Корхоналарга илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун қилинган харажатларининг биринчи 100 миллион евраосининг 30 фоиз миқдорида, бошқа давлатларнинг корхоналари учун 50 фоиз миқдорида солиқ кредити тақдим этилади. Мазкур харажатлар классификациясининг ортган қисмига 5 фоизи миқдорида солиқ кредити берилади.

Бундан ташқари, Францияда илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари фаолиятида ишлатилган асбоб-ускуна ва жиҳозлаш учун тезлаштирилган амортизацияга рухсат берилган. Бунда тезлаштирилган амортизация фақатгина энергияни тежовчи, атроф-муҳитни ифлослантirmайдиган ва ахборот технологиялари учун қўллаш қатъий белгилаб қўйилган. Масалан, компьютерни 1 йил мобайнида тўлиғича амортизация қилишга йўл қўйилади. Шунингдек, ушбу давлатда амортизацияни ҳисоблашнинг регрессив усули қўлланилади, яъни асосий воситалар қолдиқ қиймати ва амортизация нормаларидан келиб чиқиб, ҳамда тузатиш коэффицентларини қўллаган ҳолда ҳисобланади. Тузатиш коэффицентлари ҳажми асосий воситадан фойдаланишнинг норматив муддатларига бевосита боғлиқ: 3 йилдан 4 йилгача – 1,5; 5 йилдан 6 йилгача -2; 6 йилдан ортиқ – 2,5.

2-жадвал

Дунёнинг айрим мамлакатларида корхоналарнинг инновацион фаолиятини рағбатлантириш бўйича фойда солиғидан берилган имтиёз турлари[6]

Давлат номи	илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун қилинган харажатларининг чегирилиши	илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун қилинган харажатларига нисбатан қўшимча	Солиқ кредити	Тезлаштирилган амортизация ҳисоблаш
-------------	---	---	---------------	-------------------------------------

	(100%)	чегирмалар (>100%)	
Франция	+		+
Испания	+		+
Буюк Британия	+	+	+
Хитой	+	+	+
Белгия	+	+	+
Сингапур	+	+	+
АҚШ	+		+
Канада	+		+
Россия	+	+	+
Ўзбекистон	+		

Бугунги кунда дунёнинг ривожланган давлатларида интеллектуал мол-мулклардан олинган даромадлар учун “патент бокс” режими жорий қилинган. Патент бокс режими интеллектуал мол-мулклардан олинган даромадлар учун фойда солиғи миқдори камайтиришни назарда тутди. Бунда, корхоналарнинг интеллектуал мол-мулклардан олинган даромадларига фойда солиғининг пасайтирилган ставкаси қўлланилади ёки мазкур даромадлар фойда солиғидан тўлиқ озод қилинади.

3-жадвал

Европанинг айрим давлатларида интеллектуал мол-мулклардан олинган даромадларга қўлланиладиган фойда солиғининг имтиёзли ставкалари (% да)[7]

Давлат номи	Фойда солиғининг базавий ставкаси	интеллектуал мол-мулклардан олинган даромадларга қўлланиладиган фойда солиғининг имтиёзли ставкалари
Белгия	29	6,8
Франция	34,43	15,5
Жанубий Корея	25	11
Голландия	25	5
Люксембург	19,26	5,76
Испания	25	10
Буюк Британия	19	10
Туркия	22	10

Италия	24	13,95
Ўзбекистон	14	мавжуд эмас

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда инновацион фаолиятни рағбатлантиришга қаратилган фойда солиғи имтиёзлари етарлича жорий этилган бўлиб, улар бевосита иқтисодий ўсиш суръатларига самарали таъсир кўрсатмоқда. Ўзбекистон шароитида буни ўрганадиган бўлсак, фикримизча, инновацион фаолиятни рағбатлантиришга қаратилган фойда солиғи имтиёзлари етарлича ишлаб чиқилмаган ва улар доимий тусга эга эмас. Шунингдек, амалдаги солиқ тизимида фойда солиғи бўйича интеллектуал мол-мулклардан олинган даромадларга фойда солиғи бўйича имтиёзлар мавжуд эмас.

Ривожланган мамлакатлар тажрибасидан келиб чиқиб, иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини ошириш мақсадида миллий солиқ қонунчилигимизда инновацион фаолиятни рағбатлантирувчи қуйидаги фойда солиғи механизмларини жорий этишни таклиф қилган бўлар эдик:

1. Корхоналарнинг инновацион фаоллигини ошириш учун илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари учун харажатларнинг миқдорига нисбатан фойда солиғидан қўшимча чегирмалар тарзидаги имтиёз бериш тартибини жорий қилиш;

2. Илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари фойдаланилган асбоб-ускуна ва жиҳозлар учун тезлаштирилган амортизация ҳисоблаш;

3. Интеллектуал мол-мулклардан олинган даромадлар учун патент режимини жорий этиш лозим. Бунда, интеллектуал мулк объектларининг бир қисми бўлган ўз патентларини, лицензияларни, ноу-хау ва бошқа моддий бўлмаган объектларидан ишлаб чиқаришда фойдаланиш натижасида олинган фойдани солиққа тортишда имтиёзларни жорий қилиш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли фармони. Халқ сўзи. 2017 йил 8 февраль.

2. Knoll, Michael S., “The Corporate Income Tax and the Competitiveness of U.S. Industries” (2010). *Faculty Scholarship*. Paper 248.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 июндаги “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида”ги ПФ-5468-сонли Фармони. Халқ сўзи. 2018 йил 30 июнь.

4. OECD. (2010). R&D tax incentives: rationale, design, evaluation. Retrieved 10.09. 2012 from <http://www.oecd.org/sti/ind/46352862.pdf>.

5. Hodžić S., tax incentives for research and development in Austria and Croatia: B-index, EKON. MISA O PRAKSA DBK. GOD XXII. (2013.) BR. 2. (397-416)

6. <https://www.kpmg.com> .

7. <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax.html> .